BO'LAJAK RAHBARLARDA KREATIV FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISH: SUN'IY INTELLEKT DAVRIDAGI YONDASHUVLAR

Musayeva Zamira Abdumalikovna
Nukus shahar 29- maktab

Annotatsiya. Maqolada bo'lajak rahbarlarda kreativ fikrlashni shakllantirishning nazariy asoslari, zamonaviy metodlari va ta'lim muhiti 2025-2026 yillardagi yangi ma'lumotlar asosida ko'rib chiqiladi. Ish bozori tadqiqotlari va generativ sun'iy intellekt (GenAI) ning tarqalishi kreativlik ta'limiga yangi talablar qo'yayotgani ko'rsatiladi. Kreativlik mashq orqali rivojlantiriladigan ko'nikma ekani, sun'iy intellekt esa uni o'rnini bosmasdan, kuchaytiruvchi vosita bo'la olishi asoslanadi.

Kalit so'zlar: kreativ fikrlash, rahbarlik, generativ sun'iy intellekt, inson-AI hamkorligi, dizayn-tafakkur, psixologik xavfsizlik.

Kirish;

Tashkilotlar noaniqlik, texnologik o'zgarishlar va kuchli raqobat sharoitida ishlamoqda. Tayyor andozalarga tayangan boshqaruv yechimlari tez eskiradi, shuning uchun rahbardan nostandart yechim topa olish qobiliyati talab etiladi.

Bu talab ish bozori ma'lumotlarida ham ko'rinadi. Jahon iqtisodiy forumining (WEF) "Ish o'rinlarining kelajagi 2025" hisoboti 55 ta iqtisodiyotdagi 1000 dan ortiq ish beruvchi fikriga asoslangan. Unda ish beruvchilarning 57 foizi kreativ fikrlashni xodimlar uchun asosiy ko'nikmalardan biri deb hisoblagan, bu uni eng muhim ko'nikmalar qatorida to'rtinchi o'ringa olib chiqqan [6]. Hisobotga ko'ra, kreativ fikrlash va moslashuvchanlik bilan birga qiziquvchanlik va umrbod o'rganish ham muhimligi ortib borayotgan ko'nikmalar qatoriga kiradi.

Texnologik o'zgarishlar ko'lami ham katta: 2030 yilga borib xodimlar asosiy ko'nikmalarining 39 foizi o'zgarishi, sun'iy intellekt esa bizneslarning 86 foizini o'zgartirishi kutilmoqda. Bunday sharoitda oliy ta'lim muassasalarining vazifasi bo'lajak rahbarlarda kreativlikni maqsadli shakllantirishdir.

Maqolaning maqsadi shu jarayonning nazariy asoslari, metodlari va sun'iy intellekt davridagi yangi imkoniyat hamda xavflarini ko'rsatishdir.

Kreativ fikrlashning mohiyati Kreativlik muammoni hal qilishda yangi, original va foydali g'oyalarni yaratish qobiliyatidir. J. Gilford 1950 yilda kreativlikni alohida o'rganish zarurligini ilgari surgan [4], E. Torrens uni o'lchash metodikasini ishlab chiqqan, T. Amabile esa kreativlik shaxsiy ko'nikma, ichki motivatsiya va ijtimoiy muhitning birgalikdagi natijasi ekanini ko'rsatgan [1].

Kreativ fikrlashning asosiy tarkibiy qismlari:

- Divergent fikrlash: bitta muammo uchun ko'p turli yechim topish.
- Konvergent fikrlash: variantlar orasidan mezonlar asosida eng maqbulini tanlash.
- Qiziquvchanlik: "nega?" va "agar... bo'lsa-chi?" savollarini berish.
- Moslashuvchanlik: fikrini o'zgartira olish va xatodan o'rganish.
- Xavfga tayyorlik: muvaffaqiyatsizlik ehtimoliga qaramay yangi yondashuvni sinab ko'rish.

Kreativlikni baholash bo'yicha xalqaro tajriba ham shakllanmoqda. OECD ning PISA 2022 tadqiqotida kreativ fikrlash turli sohalarda g'oyalarni yaratish, baholash va takomillashtirish qobiliyati

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

sifatida aniqlangan [7]. Bu ta'rif muhim: kreativlik faqat g'oya "chiqarish" emas, uni baholash va rivojlantirishni ham o'z ichiga oladi.

Rivojlantirish metodlari

Faol o'qitish Faqat ma'ruzaga tayangan ta'lim kreativlikni rivojlantirishda cheklangan samara beradi. Shu sabab quyidagilar qo'llaniladi:

– Keys-stadi: real muammolar tahlil qilinib, bir nechta muqobil yechim ishlab chiqiladi.

– Simulyatsiya va rolli o'yinlar: talaba qaror qabul qilish jarayonini rahbar, xodim yoki mijoz o'rnida his qiladi.

– Loyihaga asoslangan o'qitish: talabalar haqiqiy muammoni tanlab, yechimini ishlab chiqadi va taqdim etadi. G'oya generatsiyasi texnikalari

– Aqliy hujum (A. Osborn): avval g'oyalar soni, baholash keyingi bosqichda [5].

– SCAMPER: almashtirish, birlashtirish, moslashtirish, o'zgartirish, boshqa maqsadda ishlatish, olib tashlash, teskari qilish.

– Olti shlyapa (E. de Bono): muammoga olti xil rakursdan qarash [2].

– Dizayn-tafakkur: hamdardlik, muammoni aniqlash, g'oya, prototip va sinov bosqichlari.

Bu texnikalar bilan birga kichik, aniq ko'nikmalarga e'tibor berish ham muhim. Tahlilchilarning ta'kidlashicha, kreativ fikrlash, rahbarlik kabi tushunchalar o'zi juda keng bo'lgani uchun ularni kichik, erishish mumkin bo'lgan ko'nikmalarga bo'lib o'rgatish kerak. Masalan, "kreativ bo'l" degan umumiy topshiriq o'rniga "10 daqiqada 30 ta g'oya yoz" yoki "muammoni teskari qo'yib ko'r" kabi aniq mashqlar beriladi.

Qo'llab-quvvatlovchi muhit A. Edmondson ilgari surgan psixologik xavfsizlik jamoa a'zolari xato qilgani yoki g'ayrioddiy fikr bildirgani uchun jazolanmasligiga ishonchni bildiradi [3]. Shuningdek, turli ixtisoslik va madaniyat vakillaridan iborat jamoalar, "bitta to'g'ri javob" yondashuvidan voz kechish va pilot loyihalar uchun imkoniyat yaratish muhim.

Sun'iy intellekt davrida kreativlik ta'limi

Yangi vaziyat; Generativ sun'iy intellekt rahbarlik va kreativlik amaliyotini o'zgartirmoqda. 2025 yilgi IEEE DELCON konferensiyasida taqdim etilgan tadqiqotda bunday vositalar "ijrochi yordamchilar" (executive copilots) deb ataladi va ularning strategik qaror qabul qilish, rahbarlik samaradorligi va boshqaruv kreativligiga ta'siri o'rganilgan; mualliflar buni imkoniyatlar va xavflarni tizimli tahlil qilish orqali ko'rib chiqqan [8].

Ilmiy hamjamiyatda bu mavzu hali to'liq o'rganilmagan. Masalan, Fransiyaning ANR fondi 2026 yil yanvarida boshlangan 36 oylik loyihasida shu masalaga e'tibor qaratiladi: loyiha mualliflari generativ AI ning kreativ jarayonlarga ta'siri bo'yicha empirik tadqiqotlar kam ekanini ta'kidlaydi. Loyiha, xususan, AI qanday sharoitda kreativlikka yordam beradi yoki to'siq bo'ladi, hamda AI bilan birga ishlaganda insonning kreativ kognitiv jarayonlari qanday o'zgaradi degan savollarga javob izlaydi [9].

Demak, "AI kreativlikni oshiradi" yoki "so'ndiradi" degan qat'iy xulosa uchun hozircha asos yetarli emas. Aniq ma'lumki, natija AI qanday va qaysi bosqichda ishlatilishiga bog'liq.

Ta'limda qo'llash tamoyillari Mavjud muhokamalarga tayanib, quyidagi tamoyillarni taklif etish mumkin (bular tadqiqotlarning tayyor xulosasi emas, amaliy tavsiyalardir):

1. Avval o'z g'oyasi, keyin AI. Talaba muammo bo'yicha o'z variantlarini yozadi, shundan keyingina AI dan qo'shimcha yo'nalishlar so'raydi.

2. AI ni g'oya bosqichida ham, tanlash bosqichida ham sinash. ANR loyihasi g'oya yaratish, tanlash va rivojlantirish bosqichlarida AI ta'siri alohida o'rganilishini ko'rsatadi.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

3. Natijani tanqidiy baholash. AI taklifini qabul qilishdan oldin uning foydaliligi, amalga oshirilishi va xavflari tekshiriladi. Bu konvergent fikrlashni mashq qildiradi.
4. Mas'uliyatli foydalanish. Axborot manbalari, shaxsiy ma'lumotlar va akademik halollik masalalari kreativlik mashg'ulotlariga kiritiladi.
5. AI yordamida yoki yordamsiz bajarilgan natijalarni solishtirish. Talaba farqni o'zi ko'rib, vositaning kuchli va zaif tomonlarini anglaydi.

Rahbarlik ta'limi uchun yana bir muhim jihat bor: bo'lajak rahbar nafaqat o'zi AI dan foydalanishi, balki jamoasida AI bilan hamkorlik madaniyatini shakllantirishi ham kerak

Amaliy mashqlar "30 ta g'oya". 10 daqiqada bitta muammo uchun 30 ta yechim yoziladi. Teskari fikrlash. "Muammoni yomonlashtirish uchun nima qilish kerak?" savoliga javob berilib, so'ng u teskarisiga aylantiriladi. "Inson va AI" dueli. Bir guruh muammoni AI siz, ikkinchisi AI yordamida yechadi; so'ng g'oyalarning xilma-xilligi, originalligi va amalga oshirilishi birgalikda muhokama qilinadi. Pitch mashqi. G'oya 2 daqiqada ishontirarli taqdim etiladi.

To'siqlar va natijani baholash Asosiy to'siqlar: xatodan qo'rqish, qat'iy tuzilmalar, tanqidiy muhit va vaqt yetishmasligi. Ularni yengish uchun xatoni o'rganish vositasi deb qabul qilish, pilot loyihalar yaratish, g'oyalarni avval qo'llab-quvvatlab keyin tahlil qilish va o'quv rejasida kreativ mashqlarga muntazam vaqt ajratish zarur. Sun'iy intellekt davrida yana bir xavf paydo bo'ladi: talabaning tayyor javobga haddan ortiq tayanib, o'z fikrlash mashqini qisqartirishi. Bunga qarshi yuqoridagi "avval o'z g'oyasi" tamoyili xizmat qiladi.

Baholashda g'oyalar soni va xilma-xilligi, amalga oshirilgan loyihalar, jamoaviy ishdagi ishtirok va yondashuvlar originalligi hisobga olinadi. AI qo'llangan topshiriqlarda esa natijadan tashqari talabaning jarayoni, ya'ni qanday savol bergani, nimani rad etgani va nimani o'zgartirgani ham baholanishi lozim.

Xulosa

Ish bozori ma'lumotlari kreativ fikrlashga bo'lgan talab ortib borayotganini ko'rsatadi: WEF hisobotida ish beruvchilarning yarmidan ko'pi uni asosiy ko'nikma deb atagan. Generativ sun'iy intellekt bu ko'nikmani rivojlantirish imkoniyatlarini kengaytiradi, ammo uning ta'siri bo'yicha empirik tadqiqotlar hali shakllanish bosqichida.

Shuning uchun bo'lajak rahbarlar tayyorlashda tasdiqlangan yondashuvlar (faol metodlar, g'oya generatsiyasi texnikalari, psixologik xavfsiz muhit) saqlanib, ularga AI bilan mas'uliyatli va tanqidiy hamkorlik ko'nikmasi qo'shilishi kerak. Ta'limning maqsadi talabaga tayyor javob berish emas, uni savol berishga, sinab ko'rishga va noma'lumlikda yo'l topishga o'rgatishdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Amabile T. Creativity in Context. Boulder: Westview Press, 1996.
2. De Bono E. Six Thinking Hats. Boston: Little, Brown and Company, 1985.
3. Edmondson A. Psychological Safety and Learning Behavior in Work Teams // Administrative Science Quarterly, 1999, 44(2).
4. Guilford J. P. Creativity // American Psychologist, 1950, 5(9).
5. Osborn A. Applied Imagination. New York: Scribner, 1953.
6. World Economic Forum. The Future of Jobs Report 2025. Geneva, 2025.
7. OECD. PISA 2022 Creative Thinking. Paris: OECD.
8. Kalebar R. U., Swetha N., Divya U., Verma A. The Executive Copilot: Investigating the Impact of Generative AI Assistants on Strategic Decision-Making, Leadership Efficiency, and Managerial Creativity // Proceedings of the 2025 IEEE DELCON.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

9. Sulaymonov, M. O. M. (2022). Some Second Order Differential Equations Functionally Invariant Solutions. JournalNX, 8(12), 584-591.
10. Устаджалилова, Х. А., & Отабоев, М. М. (2016). Построение правильных многогранников на чертеже, как развивающий фактор развития конструктивных умений и навыков учащихся академических лицеев. Актуальные научные исследования в современном мире, (12-1), 93-98.
11. Отабоев, М. М. (2022). ЎҚУВЧИЛАР ҲУҚУҚБУЗАРЛИГИНИ ОЛДИНИ ОЛИШНИНГ МЕТОДОЛОГИК ПРИНЦИПЛАРИ. Academic research in educational sciences, 3(12), 643-647.
12. OTABOYEV, M. (2025). O ‘QUVCHILAR AXLOQINI PEDAGOGIK PROFILAKTIK IMKONIYATLARI. «ACTA NUUz», 1(1.5. 1), 119-122.
13. Xalilovna, M. M., & Muxammadjonovna, A. H. (2025). MATEMATIK TUSHUNCHALARNI AMALIY HAYOTGA BOG ‘LASH ORQALI O ‘QUVCHILARNI MOTIVATSIYASINI OSHIRISH USULLARI. ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ, 84(2), 46-53.
14. Mukimjonovich, A. M. (2023). General Education SCHOOL OF Students' Patriotic Spirit AND Education. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 11(4), 45-51.
15. Mukimjonovich, A. M. (2023). General Education SCHOOL OF Students' Patriotic Spirit AND Education. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 11(4), 45-51.
16. Mukimjonovich, O. M. (2022). Cluster as innovative approach to pedagogical education. Journal of Positive School Psychology http://journalppw. com, 5(10), 1500-508.
17. Отабоев, М. М. (2022). УМУМТАЪЛИМ МАКТАБЛАРИДА СИНФ РАҲБАРИНИНГ ТАРБИЯ ТЕХНОЛОГИЯСИ. Academic research in educational sciences, 3(12), 654-600.
18. OTABOEV, M., KHODJAMKULOV, U., RAJABOV, F., MAKHMUDOV, K., & SUSILAWATI, A. INTEGRATING GLOBAL RANKING STANDARDS INTO NATIONAL HIGHER EDUCATION: ADVANCING SCIENCE AND TECHNOLOGY IN UZBEKISTAN’S REFORM AGENDA.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.